

Шормо эл, порымик да гим берг!

4-5 (3288-3289) №,
2017 ий 28 январь,
шуматкече.

ЯМДЕ-ЛИЙ

1933 ий 1 февраль годсек лектеш.

0+

29 январь – Интернет деч посна эртарыме кече

Лек уремыш, йолташ!

А.Григорьеван фотожо.

В.Смирновын фотожо.

**Лектым южым шўлалташ,
Интернет деч каналташ.
Курык гыч келша волаш,
Теле кечым эскераш.
Ваня ИВАНОВ.
Морко, Нуж-Ключ.**

Январын пытаргыш рушарнянже теат, йоча-влак, Ваня Иванов семын Интернет деч корангыда гын, пеш чын ыштеда. Британийысе социальный изобретений институт кеч ик кечым, компьютерым чўктыде, йолташ-влак коклаште але пўртўс лонгаште, библиотеказыште, театрыште да моло вере – кушто Интернет ок кучо але wi-fi уке – эртараш темлат.

Снимкылаште: 2-шо №-ан Морко йочасадын ўдыр-рвезыже-влак; Коркатово лицейын колзыжо-влак.

Салам! Кузе илет?

Эрла мом ыштет?
Айда чодырашке
ече дене...☺☺☺

Эммм..)

Эре Интернетыште шинчет, тебе «зависимыйыш» савырет...☹ Уремыш лектын ончал: игече сай, юж яндар – айда!☺☺☺

Келшем☺ Моло-влакымат кычкы-ралына)))

Ик кечым - Интернет деч посна)))

«Ямде
лий» эн
чапле!

Марий Турек район гыч Ямбарцевмыт еш «Идалыкын ешыже – 2016» всероссийский конкурсын сеньыше-влак радамышкыже лектын.

Йоча-влак, «Салтаклан серыш» акциянын ушыза. Возымо серышдам Сирийыште ике порышыштым шуктышо российский военный-влаклан колтат.

Венгрийысе Будапешт олаште эртыше Россий кинофестивальыште «Салика» фильмым (режиссёр В.Домрачев, 2010 ийыште войзымо) ончыктеныт.

Увер
выр-
выр

«Ямде лийын»
пашаеҥже-влак!
Газетын
шочмо кечыж
дене шокшын-
шокшын
саламлем!

Тенгыде тазалы-
кым тыланем, эре
тыгаяк чолга лийза. Тлек
«Ямде лийым» шуко еҥ
лудеш, йоча-влак серы-
шышт дене куандарат,
тӱрлӧ конкурсышто
шинчы-машыштым тер-
гат. Ончыкыжымат
йоча газет калыкын чон-
жым куандарыже.

Елена ФЛЕГЕНТОВА.
Звенигово, Керебеляк.

«Ямде лийын» чап онгаже

**Советский район Кельмаксола
школын 9-ше классыштыже
тунемше Алина АКТАНАЕВА**

Мураш-кушташ йората. Ялысе
клуб пеленысе ансамбльыш кош-
теш. Сайын сӱретла. Руш да марий
сылнымутым куанен лудеш. «Живая
классика», «Самырык тукым» кон-
курслаште мастарлыкшым ончык-
тен. Марий литератур, англичан
йылме дене районысо олимпиа-
дыште шинчымашыжым терген.

Сенгыше-влак радамышке логалын.

Эллан служитлаш!

Тудо 24 январьште Йошкар-
Олаште Самырык-влакын пола-
тыштышт торжественно почылтын
(снимкыште). Месячник жапыште 40
утла кугу мероприятийым эртараш палемдыме. Тиде
телымсе военно-спортивный модыш-влак, военно-пат-
риотический слёт, «Заполярье. 1941 ий» самырык-влак
коклаште Всероссийский исторический квест да молат.
Сарлаште вуйым пыштыше землякна-влак лӱмеш
Йошкар-Оласе Подольский курсант-влак уремыште
мемориальный онгам почыт.

Н.СЕМЕНОВА.

Месячник 2017 ийысе юби- лей-влаклан пӧлеклалтын:

★ Россий ДОСААФ-ым
ыштымылан - 90 ий.

★ Сарын, пашан,
Вооруженный вийын, правам
аралыше орган-влакын ветера-
ныштын Всероссийский мер
ушемын Марий Эл
Республикысе организацийжы-
лан - 30 ий.

★ III степенян Кутузов орде-
нан Киевско-Житомирский
дивизийын Марий Элыште
боевой дежурствыш шогал-
мыжлан - 55 ий.

★ Граждан обороно тӱнямбал
организацийлан - 85 ий.

Экскурсий

Класс дене у
Торъялысе музейышке
«Загадочный мир океана»
лӱман выставкыш мийышна.
Тушто теңыз шоншым,
шӱдыр-влакым, шайтан
(улитке)-влакым ужна.
Мемнам черепахын, ракыво-
дын, моллюскын ылышышт
дене палдареныт, фильмым
ончыктеныт. Викториныште
уш-акылнам тергенна,
мыланна пӧлекым пуэныт.

Максим ЯШМЕТОВ,
3-шо класс.

**У Торъял,
Тошто Торъял.**

Шер теммеш модна

Янва-
рьысе
ийышт
ӧнерым
йората.

Мый телым йоратем, утларакше
— теле каникулым. Курык гыч
издер, ече дене мунчалы-
тышна. Лум курчакым
ыштышна да шер теммеш
модна. Эше Йошкар-Олашке
миенам. «Планета» кугу кевы-
тыште автотрассыште машина дене

кудалыштынам, леги-конструкторым погенам.
Каныме паркыште лийынам. Изи Какшан эгер
серысе чапле оралтым кугешнен онченам.

Алѐша АНИСИМОВ.

1-ше №-ан Морко школ.

Историйым шергалына

1943

ий 2 февральыште Сталинград кре-
далмаште Совет Армиин фашист-влакым
кырен шалатен.

1 февральыште «Ямде лий» газетна шочмо кечыжым палемда. Тендам, пагалыме лудшына ден возышына, ончычсо пашаенна ден юнкорна-влак, ты пайрем дене уло кумылын саламлена! Шушаш ийын «Ямде лийлан» 85 ий темеш. Айста тиде лүмгечым кажныже чапле сенгымаш дене вашлийына.

2016 ийын лауреатше-влак

Пӧлек-планшет

Журналистикын түрлӧ жанрже дене возен шогымыжлан «Ямде лий» газетын икымше редакторжо **ЗИНАИДА ЕМЕЛЬЯНОВНА ЯКОВЛЕВА** лүмеш премийын лауреатше – **Алёна ВАСИЛЬЕВА** (Морко район Эгерсола школ).

Пӧлек-планшет

Поэзийыште ойыртемалтмылан **АНТОНОВ ИВУК** лүмеш премийын лауреатше – **Эмилия АЛЕКСАНДРОВА** (Морко район Коркатово лицей).

Пӧлек-принтер

Юнкор да литературно-творческий пашам сайын виктарен колтымылан **В.Б.ИСЕНЕКОВ** лүмеш премийым **Одо кундем**ысе **Алнаш район** **Одо школы**н юнкор кружокшо сулен! Туныктышо – **Людмила Анатольевна Макарова**.

«ЯМДЕ ЛИЙЫН» «ПОЧЁТАН ЮНКОРЖО» лүм газетын ончычсо авторжо, **И.С.Палантай** лүмеш тўвыра да

сымыктыш колледжым вуйлатыше **Алексей Максимович КЛЕНОВЛАН** пуалтеш.

«Рвезе йўк» конкурсын учредительже – «Ший памаш» сылнымут фонд (вуйлатыше – писатель **Василий КРАСНОВ**). *Кугу таум ойлена!*

Премийым торжественно кучыктымо шотышто ешарен увертарена.

Пагалыме «Ямде лий» газет редакций. Ме классыште индеш йоча тунемына. У ий марте чыла буквам тунем пытарышна. Ынде шкеак лудынат, возенат моштена. Туныктышына **Надежда Степановна Очеева** «Ямде лий» газет, «Кече-Солнышко» журнал дене палымым ыштен. Газетат, журналат пеш келшат. Меат шке возымынам тыланда колтена.

1-ше классыште тунемше йоча-влак. **Параньга, Олор.**

Теле толын. Лум лумеш. Йўштӧ Кугыза коштеш. У ий пагыт йыр пӧрдеш, Сайын тунемаш йўжеш. **Валерия АФАНАСЬЕВА.**

Таче кече пешак йўштӧ – Йўштӧ Кугыза сырен. Ош пондашыжым рўзалын, Вуж пораным тарватен. **Юлианна ЛЕОНТЬЕВА.**

Йўштӧ теле, йўштӧ теле Мланде мучко йыр шарла. Сур кава гыч ош лум пырче Модын-пӧрдын мунчалта. **Вика ЯНДЫБАЕВА.**

Телым кажне суртыш У ий пайрем толеш. Шуко сай пӧлекым Йоча-влакклан муэи. **Эмилия ВАСИЛЬЕВА.**

Теле толмым вученам, Школыш кечын коштынам. Йӧратем мый тунемаш, Эше ече ден кошташ.

Полина ШУЛЕПОВА.

Телым пешак вученам, Ечымы, терым погенам. Ече ден пикшла чымем, Тер ден курык гыч водем.

Ася ФАДЕЕВА.

Толын шуын теле, Сылне да сӧрал. Куаненам веле Сылне пагытлан.

Полина ПЕКТУБАЕВА.

ПАМПАЛЧЕ: Шарнет, Эчук, 2016 ийым Российыште Кино идалык семын увертарыме ыле? Тылеч ончыч Тұвыра, Сылнымут идалык-влак эрталтыч.

ЭЧУК: Чын. А 2017 ий пұртұсым аралымылан пөлеклалтеш. Таче «Пұртұс муро» икымше изи газетнам лудаш темлена.

Чеверын, Кино идалык!

Кодшо ий мучаште Морко районысо Йоча-влакын усталык рүдериштышт «Тошто киношко унала!» конкурс эртен. Ме тушто «Каникулы в Простоквашино» мультфильм гыч кок ужашым модын ончыктенна. Мый Водыр чүчү лийынам. Марина Николаева аван, а Никита Смирнов ачан рольыштым модыныт. Полина Токтаева (Изи кайык),

Ольга Григорьева (Печкин почталён), Клавдия Игнатьева (Матроскин пырыс), Мария Ильина (Шарик пий) артист гаяк кертыныт. Яна Алексеева ден Елена Григорьева Мурка ушкалым кельыштареныт. Тыге ме 1-ше верыш лектынна. Тыгак ме марий йылмым да литературым туныктышына Е.В.Григорьева дене пырля Йошкар-Олашке миенна. «Эрвий», «Октябрь» кинотеатрлаште кином онченна.

Анатолий АЛЕКСАНДРОВ.
Морко, Шүргыял.

Еклан полшымо арам ок лий.

Төрлатымаш
2017 ий 21

январыште лекше номерыштына йоңылыш каен: «Морко район Арын школлан Совет Ушем Герой В.И.Соловьёвын лүмжым пуымо» олмеш «Морко район Арын школ Сергей Григорьевич Чавайнын лүмжым нумалеш» манын лудман.

Йолташ үдырлан

Теле кече. Йүштө кече. Тыланет йөршеш йокрок. Тый ит шоно

йүштө кечым,
Төрлата пұртұс игечым.
Вет тунам ме коктын
Курыкышко вашкена.
Ик ой дене, ик еш семын
Мунчалтен, ме канена.
Кечыйолын модмыж дене
Лумжо шинчам йымыкта,
Кылмыкта да модыкта,
Чылаамат куандара.

Юлия ИВАНОВА.
Куженер, Шорсола.

Сүретче писатель

Киров кундемшыте шочын-кушшо сүретче писатель Евгений Иванович Чарушинын шочмыжлан 115 ий темын. Руэм посёлкысо библиотекин паша-еҥже-влак книга выставкым ямдыленыт. Татьяна Алексеевна Конышева Руэм школын 1-ше классыштыже тунемше-влаклан писатель нерген каласкален, ойлымаше почеш войзымо мультфильмым ончыктен. Авторын произведенийже-влак почеш сүрет конкурсым иктешленыт.

Л.Г.ИВАНОВА.

Медведево район.

РЕВОЛЮЦИЙ ДЕЧ ОНЧЫЧСО МАРИЙ

К у г у **ВЛАДИМИР АЛЕКСЕЕВИЧ САВИ (МУХИН), 1888-1938.** Озаныште салтак комитетым вуйлатен. 1917 ий кенеж гыч – Карпат курык коклаште, фронтышто. Тушто возымо «Кредалме вер гыч» очеркше 1917 ий 3 сентябрьшыте «Ўжара» газетыште савыкталтын.

Октябрь революций деч вара В.Мухин – корпус командир, Марий комиссариатын вуйлатышыже, «Йошкар кече» газет редактор. Марий областым ыштымеке, вуйлатыме пашаште тыршен. 1930 ий гыч – МарНИИ директор. Совет власть жапышналыныт. Прапорщик школышто тунемын, те сылнымутымат ятыр возен.

Тунеммыж годымак марий калыкым волгыдо корныш лукмо нерген шонен да вараже умылтарыме пашам шуктен. 1912 ийыште Озанысе рушла газетлаш возаш тўналын. 1915 ийыште тудым армийыш МарНИИ директор. Совет власть жапышналыныт. Прапорщик школышто тунемын, те сылнымутымат ятыр возен.

«Марла календарь» (2000 ий) гыч налме.

Февраль революций деч вара

Пүртүсү туро

2017
ГОД ЭКОЛОГИИ
В РОССИИ

Экологий идалыктын эмблемы тыже кушкыл-влак сүрөтүм ужыда. Тудо пүртүсүн поянлыкшым, шуэн вашлиялтше объектше-влакым ончыкта, нуным аралыме пашам вияндаш үжеш.

Баргузинский заповедник.

Могай задаче-влак?

- 1 Йырым-йыр улшо средам аралыме нерген нормативно-правовой документ-влакым пентгыдемдаш да илышыш шындараш.
- 2 Экологический ситуацийым саемдаш.
- 3 Российысе граждан-влакым экологий йодышым решатлымашке утларак чолган ушаш.
- 4 Российысе заповедник-влакым шукемдаш.

Российыште 2017 ийым Экологий идалык семын увертарыме. Указым Россий Президент Владимир Владимирович Путин кодшо ий январьыште луктын. А августышто вес Указ дене Посна аралыме пүртүс кумдыкын идалыкшым увертарымаш ешаралтын.

Молан лач 2017 ий? Тидыже Баргузинский икымше кугыжаныш заповедниклан 100 ий темме дене кылдалтын. Тудо Бурятийыште, Байкал ер воктене, верланен. 1917 ий 11 январьыште пашам бышташ тўналын.

Чевеер онган унана

Ик кечын уремышке ончалым: пушенге укшышто йошкар онган кайык-влак шинчат. Ончен өрат, телымсе ош вургеман пушенгым пуйто чевеер пеледыш сорастарен.

– Тиде өрш-влак мемнан деке чонештен толынмат! – йывырген пелештышым. Уремыште йўштö, чонлан йокрок, а нуным ончалымат, чонемат куаныш, кумылемат веселане. Кайык-влакым окна гыч йыштак эскерем. Нуно шке коклаштышт юарлен чогыматат, укш гыч укшыш тöрштылыт, пызлыгычкым чўнгат, ўлыкö йоктарат. Ужамат, өрш-влак пызлыгычкыште шем кичкыжым гына чўнген луктыт. Теве молан пызле йымалне лум йошкаргын коеш!

Икмынар жап гыч уна-влак рўж чонештен кайышт. Мый писын гына уремышке куржын лектым, кормушкышкым шўрашым пыштышым. Тек эрлат толын кочкыт.

– Кочкышда перкан лийже! – семынем пелештышым.

Юлия ИВАНОВА,
5-ше класс,
Куженер, Шорсола.

Аня ОСИПОВАН сүретше.
Волжский, Пöтъял.

Российыште посна аралыме пүртүс кумдыкыш пурат:

- ✓ 103 кугыжаныш пүртүс заповедник;
- ✓ 64 заказник;
- ✓ 49 национальный парк.

Оңай урок

Мыланем окружающий мир урок келша. Тудым Светлана Александровна Дмитриева вўда. Тушто шуко оңайым пален налына: молан каван тўсшö вашталтеш, янлык, кайыквусо-влак кушто илат, молан көра йўр лиеш да молат. Мый уроклан тыршен ямдылалтам, туныктышемым колыштам.

Вероника
МАКАРОВА,
2-шо класс.

Одо кундем,
Алнаш, Одо школ.

Марий кундемыште 1993 ийыште «Кугу Какшан» кугыжаныш пүртүс заповедникым ыштыме. Тудо Экологий да Посна аралыме пүртүс кумдыкын идалыкыштан пöлеклалтше ятыр мероприятийым эртараш палемден. Тидын шотышто заповедник директорын науко паша шотышто алмаштышыже Александр Викторович ИСАЕВ дене вашлийын мутланышна.

влак. Марий кундемыште 1974 ийыште индеш посна аралыме пүртүс кумдыкым палемдыме.

Марий Элсе Экологий, пүртүс дене пайдаланыме да калыкым аралыме шотышто департамент у территорий-влакым посна аралыме радамшыке пуртыммо шотышто пашам ышта. Лишыл жапыште У Торъял да Медведево районлаште пүртүс памятник-влакым закон почеш пеҥгыдемдат.

– Йоча-влаклан Экологий идалык дене кылдалтше түрлө сынан конкурсым темледа, очыни?

Пүртүс ПОЛЫШЫМ ВУЧА

– Экологий нерген шомакым тарватыме деч ончыч йоча-влаклан пүртүс илыш нерген ушештарыман. Пүртүс – тиде кече, шўдыр, юж, вўд, пушеҥге, кайык, янлык, лыве... Айдекат – пүртүсын ужашыже. Пүртүс – тиде ик тичмаш пöрт, тушто кажныже икте-весылан кўлешан. А экологий – пүртүс илышын законжо-влак нерген науко.

Айдеме пүртүс поянлыкым кучылтде илен ок керт. А экологий тидым чын ышташ туныкта. Пүртүслан изи огыл эҥек ышталтын. Тудлан полыш кўлеш! Уке гын, айдеме тукым моткоч кугу нелылыкыш логалын кертеш. Экологий идалыкыште заповедный системын вияҥмыжлан да экологий йодышлан кугу тўткылык ойыралтеш, – каласкалаш тўнгал Александр Викторович.

– Марий Эл Республикыште мыняр посна аралыме пүртүс кумдык уло?

– Тыгайже 56 шотлалтеш. Тиде «Кугу Какшан» заповедник, «Марий Чодра» национальный парк, индеш заказник, 40 пүртүс памятник, ботанический сад, Йошкар-Оласе Пўнчер да Тумер, Волжск оласе «Дружба» ден «Тумер» лесопарк-

Экологий – пүртүс илышын законжо-влак нерген науко. Грек йылме гыч кусарымеке, «экос» – пöрт, «логос» науко лиеш.

– Тений веле огыл, ме йоча-влак дене эре пеҥгыде кылым кучена. Школлашке лектын, вашлиймашлам, уроклан эртарена. Кумылан-влаклан заповедник кумдыкым, пүртүс поянлыкым ончал савырнаш 146 меҥге кутышан маршруттым ыштенна. Ондак машина, вара икмыняр меҥгым велосипед дене кудалман. Байдарке дене эҥер мучко вольман. Телым Шушер ер марте ече дене экскурсийыш лекташ лиеш. Заповедникын офисыштыже верланыше «Комино» эколого-просветительский рўдер дене кугыҥнат, йоча-влак кылым кучат. Старожильск посёлкысо «Кресаньык пöрт» этно-

графий тоштер марий калыкын илыш-йўлаж дене палдара. Йочасадгыш коштышо икшыве-влаклан «Маскайге – заповедникын символжо» творческий паша конкурсым увертарена. «Заповедными тропинками» фотоконкурсыш кажне кумылан ушнен кертеш. Тыгак тунемше-влаклан тўрлө сынан конференцийыште, семинарыште мас-тарлыкыштым ончыкташ йөн лиеш.

Л.ГРИГОРЬЕВА мутланен.

Марий кундемын пўтынъ поянлыкше чодырак веле... Чодыра дене ме калыкым туныктен, тазанден кертывна. Садлан чодыранам эскерен шогаш кўлеш.
М.Шкетан.

Пүнчө-влак

Мемнан пöрт воктен коремыште пүнчö-влак кушкыт. Нуным кугезе кочам Николай Никитьевич Богданов шынден коден.

Коремыште, вүд воктене, Сылне пүнчö-влак шогат, Мардежлан вуйым сават, Кече лектеш – йывыртат. Ош лум дене леведалтын, Мом гын нуно шонкалат? Ожно годсо шарнымашым Пален ок керт нигöат.

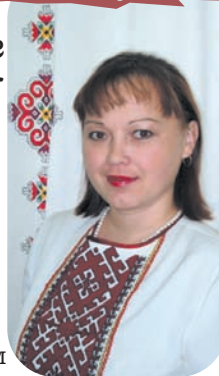
Янина САНДАКОВА,
Шернур, Купран.

Кумалтыш вер

ОГО – тўвыра ужаш

Марий тўвыра рүдерын фольклор дене методистше, Республикысе марий рүдö юмынйўла ушемын секретарь-же **Галина Алексеевна ЛАСТОЧКИНА:**

– Марий Эл Республикыште 600 утла кўсото верланен, тышеч 324 отым кугыжаныш аралымаш реестрыш пуртымо. Марий Эл Республикысе тўвыра, печать да калык-влакын пашашт шотышто министерствын лўмын ыштыме «Тўвыра наследи» республикысе программе почеш 2009 ий гыч 2014 ий марте 16 отым эрыктыме.

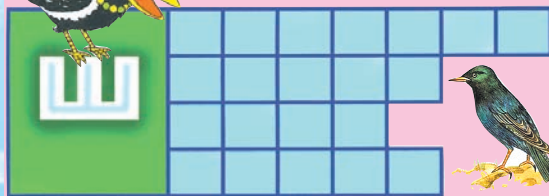
Марий Эл Республикыште еш, ял, мер, тўня кўкшытан марий кумалтыш-влак эртаралгыт. Тўня кумалтыш тўрлö кундемласе марийым, марий юмынйўлам пагалыше-влакым уша. Марий Эл Республикыште тўня кумалтыш Шернур кундемысе Купран, Коклала, Морко кундемысе Варангыж, Куженер районьысо Шорноты, Ошкуэр, У Торъял районьысо Саваран, Шван, Советский районьысо Чокмоты, Янгранур отылаште эртаралтеш. Марий калык шнуй ден онжо-влаклан вуйжым сава.

Звенигово район Эсмекплак ял воктеньысе Пистер ото 2016 ий гыч Россий Федерацийысе тўвыра наследиын объектшылан шотлалтеш.

Рушла гыч марлашке кусаре

1. Сорока.
2. Скворец.
3. Дятел.
4. Соловей.

Екатерина РАССАНОВА,
2-шо «А» класс.
Морко, Коркатово.

Ирмузо

(куропатка) тельлан ошемеш.

Чодыра – поянык

Увер

❄️ 14 январьыште Юлтех кугыжаныш университет пелен школ лесничестве-влакын очно-заочный школышт почылтын. Тушко 120 школьник ушнен. Проект почеш Куяр, Ронго, Шойбулак да Волжск олесе 6-шо номеран школлесе лесничестве-влак негызеш туныктымо площадкым ышташ палемдыме.

❄️ 2015 ий дене танастарымаште ўмаште чодырам закондымын руымаш 19,3 процентлан иземын. Кок тўжем кубометр чодырам шыпак руэныт, 14,7 миллион тентгаш энгек ышталтын.

Шочмо кундемысе чодыра саскалан, понгылан поян. Мыланем снегым

погаш келша. Тений курезе, коявонго, ўйвонго, куэвонго пеш шуко ыле, варарак ошпонго лекте. Чодыраште могай гына кайыкын мурыжым от кол! «Чодыра чоным кандара», – манеш авам.

Виктория ДЕКИНА.

Чодыра – тиде поянык. Тудо янлыкын да кайыквусын шочмо суртшо. Чодыраште лышташан, иман шуко тўрлö пушенге кушкеш. Чодыра калыклан мыняр куаным конда!

Залина ЗАТЕЕВА.

Мыланем поян шыже чодыра келша. Понгыжо мыняр шуко, саскажат лын. Пўртўсшат моткоч мотор.

Никита ЕНДЫЛЕТОВ, 4-ше класс.

Морко, Зеленогорск.

2 февраль - Вүд да куп кумдык-влакын кечышт

Тидын нерген Тўнямбал конвенцийым 1971 ийыште Рамсар олаште (Иран) пенгыдемдыме. Сандене Рамсар конвенций маналтеш. Тиде кечын тўн шонымашыже – тенгыз икса (залив), ер да купан вер-влакым химический отход дене аяргыме деч аралы-маш.

«Мишка.Кедр.Шишка» усталык конкурс увертаралтеш.

Сибирьыште шочшо кедр нерген йоча мурым, йомакым, почеламутым, ойлымашым возен, мультфильмым але видеороликым сниматлен кертыда. Йодмашым mishakedrshiska@gmail.com электрон почтыш 20 март марте колтыман. Сегыше-влакым интернет-йўклымаш полшымо дене ойырат. 21 декабрьыште, Кедрын все-российский кечынже, саламлаш тўнгалыт.

Йодыш: Куп деч могай пайда?

ВАШМУТ: Куп вўдым эрыкта. Южо вере купым сўсна ферме гыч йоген лекше терыс вўдым «уэмдаш» кучылтыт. Купышто улшо микроорганизм-влак тыгай вўдым яндарым веле ыштат. А торф сай ўяндышыш савырна.

Куп-шамыч йомыт гын,

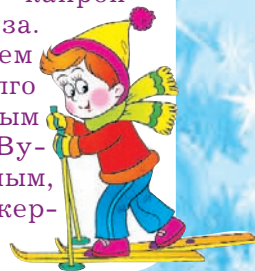
пўртўсыштў мо вашталтеш?

- климат кукшо лиеш;
- купысо фауно ден флор йомыт;
- энер да ер-влак куакшемыт;
- пўчыж верла пытат, понго шочмым чарна.

Иктешлымаш: куп вўдым пога да тудын качествыжым саемда. Тыге тудо вўд экосистемын аралтышыжлан шотлалтеш.

Туристлан

Походыш лекме деч ончыч ечыш мазыым йыген ямдылыза. Йолчием ик-кок размерлан кугурак лийшаш. Меж носки ўмбаж капрон носким чийыза. Ўмбал вургем шокшо, куштылго лийже, мардежым ынже колто. Вуйыш пидме упшым, кидыш меж пижергым чийыза.

Каныш кечыи

Рушарня. Каныш кече. Алёна йолташем дене курыкыш мунчалташ кайышна. Йырым-йыр ошо, пуйто уло мланде ош тўшак дене леведалтын. Мардеж пушенгын чара, кылмыше укшлажым тарвата. Игече йўштў огыл. Курык гыч куанен мунчалтышна. Вара лум лумаш тўнале, шўргышкем ик лум пырче тўкныш, но тудо мыйым ыш кылмыкте, чинчым шавалтыме гай чучо. Телын юзо шўлышыжў пуйто мыланем ала-могай вийым ешарыш.

Морко, Нуж-Ключ.

Наташа АКТЕРШЕВА.

Кайык-влак нерген туштым туштем. Чыла чын вашештеда гын, кўшыч ўлыкў вес кайык лўмым пален налыда.

- 1.Тиде кайык толмеке, латкок кече гыч лум кая, маныт.
- 2.Изиат, кугуат огытыл – шынам, лывым кучат, укш лонгаште илат.
- 3.Кылме укшышто – йошкар олма-влак.
- 4.Нерже ошо, шкеже шеме, пакча воктен коштеш, ломашым погалеш.
- 5.Парнявуй гай веле, семым луктеш.
- 6.Могай кугу кайык телыланат кодеш?
- 7.Кужу нер, ола туп, нерже дене тук-тук-тук.
- 8.Йўдым шинчан, кечывалым сокыр.

Игорь БИРЮКОВ, 8-ше класс. Куженер, Йўледўр.

Кўлыт: ик кугу да ныл изи кож пўгыльмў, ик пўнчў пўгыльмў, вичкыж кандыра да кўрт-ны-воштыр.

Кугу кож пўгыльмым сўретысе семын кандыра дене пўтырена. Маскаигын ныл чапажлан изи пўгыльмў-влакым кучылтына. Нуным кўртны-воштыр полшымо дене пижыктена. Пластилиным але клейым кучылташ лиеш. Вуй олмеш - пўнчў пўгыльмў, тудымат пижыктена да кандыра дене пўтырена. Пылышлан кок онгым кодена.

Маскаиге ямде!

Газетым Печать да массовый коммуникаций шотышто федеральный агентствын финанс полшымыж дене лукмо.

Журналист, этнолог, краевед Руслан Аркадьевич БУШКОВЛАН – 60 ий. 1957 ий 31 январьыште Марий Турек районсо Элксе почингаште шочын. Кызыт Озаньыште ила. Военно-исторический нау- кын Россий Академийжын член-корреспон- дентше. Историй да краеведений, Юл кун- демысе калык-влакын этнический тўвы- рашт нерген 15 книгаг возен.

ЙОЧА ГАЗЕТ – КУГОРНО КАПКА

«Марла календарь»

2000 ий тўналтыште журналистикыш корным ончыктышо туныктышем Алексей Михайлович Юзык- кайн мылам пўлекым кучыктыш: «Тиде угыч савыктыме «Марла кален- дарь». Тудо 1913 ий деч вара лектын огыл ыле», - кугешнен мане.

«Марла календарь» икым- ше гана 110 ий ончыч, 1907 ийыште, Озаньыште савык- талтын. Тўналтышым Павел Глезденёв ден Вале- рьян Васильев ыштеныт. Нунылан Озан учитель се- минарийысе «Озан

мари» кружокыш коштшо ўдыр- рвезе-влак пол- шеныт. 1908 ий гыч «Марла ка- лендарьыште» сылнымутым са- выкташ тўна- лыныт. С.Г.Ча- вайнын почела- мутлаже лекты- ныт. 1913 ийыш- те окса чўдылы- клан кўра кален- дарь лекмым чар- нен. А теве 2000 ийыште журналист да краевед А.М.Юзыкайн тиде пашам угыч тўналаш йўным муын.

Эше типографий чия пуш дене ўпшалтше календа- реш Алексей Михайлович возен: «Руслан юнкорем- лан. Айдемылан ўнарным шочмо мланде пуа. Икте- весылан эвтертен, Ош Поро

Кугу Юмым жаплен, шке сомылетым шуктет гын веле тиде ўнар кугу лек- тышан лиеш. Пиалан лий!» Возымыжым йўкын лудо да кидем кормыжтыш.

Журналист корно

Ондак «Ямде лий» газетын юнкоржо лийынам, а 1975 ийыште Марий Турек кыдалаш школым тунем пытарымеке, ты редакций- ыште пашам ышташ тўна- лынам. Икымше команди- ровко, онгай ег-влак дене вашлиймаш-шамыч, типо- графийыште дежуритлы- маш Алексей Михайлови- чын лўмжў дене кылдалты-

Илыш туныктышо

А.Юзыкайнын кид кормыжтымы- жым 1969 ийыште «Ямде лий» газет- редакцийыште икымше гана лиймем годым пален налынам.

Мыйым, Йошкар-Оласе 1-ше №-ан музыкально- художественный школ-интернаттын 5-ше клас- сыштыже тунемшым, марий йылмым да литературым туныктышем Петр Андреевич Апакаев газетын у редакторжо дене палымым ышташ намиен. Алексей Михайловичын порын шыргыжалмыжым, проста, тўткў улмыжым ўмыр мучкылан шарнен кодынам. Тиде вашлий- маш мылам журналистикыш корным почын.

ныт. Сенгымашем-влакланат туныктышем йывырген. Мар- рий телевиденийын, «Пио- нерская правда» газетын, «Огонёк», «Турист» журнал- влакын эртарыме конкурс- лаште ончыл верыш лекте- денам. Пўлеклан фотоаппа- ратым, «Артек» пионер лагерыш путўкым кучык- теныт. Польшыш, Болга- рийыш миенам. А.М.Юзы-

кайнак Озан университеты- се историй да филологий факультетын журналисти- ке пўлкашкыже тунемаш пураш кумыланген.

Шымлымаш пашаште

Университет деч вара «Марийская правда» газе- тыште кум ий тыршышым. Вара угыч Озаньыш пўр- тылым. Озан университе- тысе этнографий да архео- логий кафедре пелен аспи- рантурым тунем пытарышым, дис- сертацийым аралы- шым, историй науко кандидат лийым.

Тауштем

А.М.Юзыкайнын ўмыржў Малмыж велне командиров- кышто лиймыж го- дым кўрылтын. Ты кундемыште Марий Талешке Акпаты- рын шўгарже ўм- балне лиймеке, илыш туныктыше- мым, Алексей Михайло- вичым, шарналтем. Туге чучеш, пуйто кок Талеш- кын чонышт иквереш чонештылыт, акрет йўлам, тўвырам, историйым шар- ныше марий калыкым ончен куанат.

Р.А.БУШКОВ, Марий Эл Республикысе культурын сулло пашаенже.

Лотерей модышыш 153 квитан-
ций пурен. Морко район гыч эн шуко. 53
подписчиклан пöлек логалын! Ончалза,
ала шкендан лүмдам муыда! Лотерейым
модыкташ 7 ияш Настя ФЁДОРОВА
(снимкыште) полшен. Изи ўдыр
Йошкар-Оласе 38-ше №-ан
«Рябинушка» йочасадыш коштен.

Волгалтше светильник – Степанова Надя
(Волжский, Нурсола). Пистолет – Волкова
Т.Л. (Советский, Шуймучаш). «Тигр» пазл
– Егошина Таня (У Торъял, Кузнец).
«Ямде лийын» календарьже ден брелок –

Кöлан пчал шыргыжалын?

Баскетбол мече – Сапаев А.А.
(Волжский, Сотнур). **100 чупа-чупс** –
Соколов Никита (Волжский, Сотнур). **2017**
ийын II пелыжлан подписке – Афанасьев
Юрий (Марий Турек, Шүргыгур). **«Жили у**
бабули» домино – Огнева Ангелина
(Морко, Курыкыймал). **16 карандашан**
набор – Инородцева Надя (Параньга,
Элпанур). **3D очки дене чиялгышан книга**
– Блинова Валентина (У Торъял, Кугу
Вүръял). **«Пырыс» петыртышан кружка** –
Петрова Зоя (Волжский, Сотнур). **«Тюльпан» пазл (160 шт.)** – Филиппова
Эльвира (Звенигово, Выльпысола).

Гравюрлан блокнот –
Смоленцева В.В. (Медведево,
Сенькан). **16 карандашан**
набор – Дмитриева
Елизавета (Куженер,
Шорсола). **Отвертко-влак**
– Осипов Моисей (Марий
Турек, Лоп). **Куд түрлө чиян**
ручка – Корякова Арина (Морко,
Кораксола). **Пеледышан кружка** –
Михайлова Анна (Морко посёлко). **Наушник** –
Никифорова Галя (Морко,
Кугу Шале). **Корзинга** – Дмитриева
Альбина (Параньга, Матародо). **Книга-влак**
– Медведева Галина (Шернур, Тоски). **«Во**
саду ли, в огороде» домино – Волков
Александр (Советский, Кодам). **Ўп резин-**
ке – Булыгина Лариса (Советский, Ўрша). **Кид**
шагат – Покровский И.П. (Волжский,
Чодыраял). **Понар** – Юнусова Е.А.
(Звенигово, Кужмара). **Пижерге** –
Семёнова Л.И. (Морко, Эгерсола). **Куд**
түрлө чиян ручка – Малинина Света
(Шернур, Полдыран). **«Зоопарк» лото** –
Кириллова Вероника (Морко, Кугу
Маршан). **Кружка** – Сидорова Наталья
(Татарстан, Мамадыш, Кугу Шия).

Түг
приз, ПЛАНШЕТ,
Йошкар-Ола гыч
Надежда ПЕТРОВАЛАН
логалын!
Пöлек-влакым редакций-
ыш толын налман!

Кошпаева Надя (Шернур, Купсола). **Резинке дене пидаш набор** – Трифонова
Г.О. (Морко, Шенше). **16 карандашан набор**
– Бирюков Андрей (Шернур, Кугу
Торешкүвар). **Гравюрлан блокнот** –
Семенова Т.В. (Волжский, Пöтъял). **Янлык-**
влак набор – Тобекова Галина (Куженер,
Тумнымучаш). **Ўп резинке** – Гусева Эля
(Советский, Изи Руясола). **Модыш машина**
– Максимов Илья (Волжский, Пöтъял). **Киндерке** – Малинина Зинаида (Куженер,
Шүдымарий). **«Стратег» модыш** – Кошаев
Василий (Волжский, Ярамарий). **«Лето в**
деревне» лото – Назаров Валерий
(Морко, Пумыр). **16 каранда-**
шан набор – Иванова Ольга
(Куже нер, Рушплек). **Шарикан**
модыш –
Смирнова Галина (Звенигово,
Кужмара). **Волгалтше кид-**
шол-влак – Петров Александр
(Морко, Тыгыде Морко). **Пистолет**
– Егоров Евгений (Марий Турек,
Лүсэгер). **2017 ийын II пелыжлан подпи-**
ске – Ятманов Владимир (Морко, Кугу
Шале). **Модыш машина** – Андрианова
Света (Морко, Изи Корамас). **Автокран**
модыш машина – Яндыганов Игорь
(Куженер, Токтайбеляк). **Ўп резинке** –
Васильева Олимпиада (Морко, Чодыраял). **«Марий юнкор» футболко** – Петров
Александр (Йошкар-Ола). **«Родо-тукым**
еш» книга – Степанова Зоя (Морко, Шап
Унчо). **Книга-влак** – Александрова Таня
(Куженер, Ўштымбал). **Рецепт книга** –
Семёнова Л.В. (Морко, Изи Кожлаял). **«Ямде лийын» календарьже ден брелок** –
Михайлова Мария (Медведево, Руш
Кукмарий). **2017 ийын II пелыжлан подпи-**
ске – Кашина Т.М. (Параньга, Олор).

«Ямде лий» газетлан электрон подпискым ышташ лиеш. Билайн сото кылын
89093687726 номерышкыже 150 теңгем пыштыза. Тидын нерген emanova.anf@mail.ru
адресышке фамилийдам, лүмдам, электрон адресдам ончыктен увертарыза.

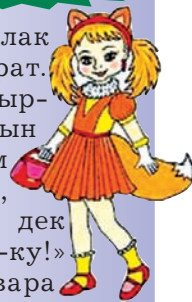

Диана ден Настя АХТЯМОВАМЫТ Татарстан Республикасые Муслум район Марий Пöлер йоча-дыш куанен коштыт. Ёдыр-влак йочадышкышт «унала пурышо» Лум мөчөрлан марий койышыштым ончыктенит.

«Агытан, Рывыж да Чыве-влак» Айста модына

Йоча-влак Чыве лийыт. Модшо-влак кокла гыч Агытаным, Рывыжым ойырат. Чыве-влак площадке йыр коштыт, пырчым кычалыт. Рывыж нуным туткын эскера. Воспитатель йыштак кидшым нөлталеш (иктат ужшаш огыл), Рывыж лектеш да Чыве-влак дек лишемеш. Агытан «Ку-ка-ре-ку!» кычкыралмек, чыве-влак вара үмба (онымбал, пырня) тöрштен күзышаш улыт. Агытан пытартыш куржеш. Кө күзен шинчын ок шукто але камвозеш – тудым Рывыж куча. Кок-кум гана модмек, Рывыж ден Агытаным вашталтат.

Лудыш мурым мурем

Школ илыш гыч

Йөр йөреш гын, палем ыле: Шаршудо нөра ыле. Сайын тунем ом керт гынже, Авам ойгыра ыле.

Кодамыште корно сай, Школ йолгорнат пешак сай. Ой, илаш сай, илаш сай, «Визытан» ден илаш сай!

Окна йымал куэнаже Калык-влаклан куана. Ава гае туныктышынаже Тыршымылан куана.

Күшнө кече ончалеш гын, Чонет огеш волгалт мо? Сайын тунем илет гынже, Ешет ок куане мо?

Йөржө йөреш – ночно лишеш, Ошкылаш йөсө лишеш. Сайын тунем, ит өркәне, От тунем – йөсө лишеш.

Валентина КУШАКОВА.
Советский, Кодам.

Кидмастар

Вич ияш Арина Иванова ден аваже түрлө тусан перчаткым агытаным савыренит. Паша лектыш моткоч сбрал да чатка. Йоча-влак, теат ыштен ончыза!

И.НИКИТИНА.

Медведево, У Арбан.

Нине пий ден пырысым палышда? Могай произведений гыч улыт? Нунын койышыштышт мо тыланда келша?

Сўретым чиялтыза.

9-15 январьште Марий Элыште 14 ияш марте 1687 йоча ОРВИ чер дене эмлымверыш полышым йодын миен. Роспотребнадзор управленийын увертарымыш почеш, грипп дене 25 ег черланен, нунын коклаште – 12 йоча.

Йоча-влак, чеснокым шукрыак кочса!

Ануш – ечызе

Ануш шүжарем (снимкыште) йүштö дечын нимынар огеш лүд. Каныш кечын эре уремышке вашка. Кастенат ече дене кошташ тунемеш.

Даниил АЛЕКСЕЕВ.
6-шо №-ан Морко школ.

Кум малярын Йыван
изашт уло, а Йыванын ни
изаже, ни
шольжо уке.
Кузе тыге?

Ушештарена:

уштодыш конкурсна
умбакыже шуйна. Те-
мыжым шке ойырыза. Кө
эн шуко да чаткан ышта,
тудлан радиоуправляемый
вертолётным пö-
леклена.

26 май
марте
вучена!

Мераñ-влак мом кочкыт?

КРОССВОРД – келшыше
мутым кычал мумаш. Квадратлан
шеледыме фигурым але яра клетки-
лашке буква-влакым шола гыч пур-
лашке, кұшычын ұлыкө возат.

Лум мөчөр-влак коклаште пандым му.

Ой, могае кече

Налына пырля издерым,
Изи кольмым налына.
Лектына ме капка ончык,
Лум курчакым ыштена.
Пошкудемже, куаналын,
Шып окна гычын онча.
– Ой, могае сылне кече, –
Тудат шыргыж пелешта.

Лиза КУДРЯШОВА.

2-шо №-ан Морко школ.

Нине
цифр-влак
коклашке «+»
знакым
туге шындыза,
ушымеке,
суммыжо 170 лийже.

Индекс: Марий Элыште - 78574,
вес кундемлаште - 52713.
Тираж 1150 экз. Заказ 128.
Формат – А-4-8.
Директор-түн редактор
Л.В.СЕМЕНОВА.

E-mail: yamde_lii@mari-el.ru,
yamde_lii@mail.ru
Сайтын адресше: yamde-lii.ru,
Тел. 45-25-49(факс);
45-22-82.

УЧРЕДИТЕЛЬ-ВЛАК:

Марий Эл Республикы-
се культур, печать да
калык-влакын пашашт шо-
тышто министерстве, «Ям-
де лий» газет» кугыжа-
ныш унитарный казенный
предприятий.

Газетым Массовый коммуникаций
сферыште да культур наследийым ара-
лымаште законодательством шуктен шо-
гымым эскерыше Федеральный службн
Приволжский федеральный округысо уп-
равленийыштыже регистрироватлыме.
Номер – ПИ №ФС 18-1999,
2005 ий 10 февральыште
пуымо.

0+

Печатьыш пуымо жап – 14-00,
фактически – 13-00.
Ак – кутырен келшыме
почеш.

Авторын да редакцийын шо-
нымашыш түрлө лийын кер-
тыт. Серыш-влак мөнгеш огыт
колталт.

Газетым редакцийыште погымо да верстатлыме, «СТРИНГ» ИПФ ООО-што ямде
оригинал-макет гыч савыктыме. Типографийын адресше: 424006, Йошкар-Ола,
Строитель урем, 95.

Редакцийын да издателын
адресше: 424006, Йошкар-Ола,
СССР Вооружённый Вийын 70-ше
идалыкше урем, 20.